

Bacău :
Colocviul republican
al criticilor de teatru

Sarcini ale criticii de teatru în lumina documentelor Congresului al XII-lea al P. C. R.

referat prezentat de Natalia Stancu
(text prescurtat)

S tabilind linia politică generală, orientările fundamentale ale societății noastre în următoarea etapă, Congresul al XII-lea al partidului a relevat importanța factorului spiritual, a noii culturi, contribuția artei la transformarea revoluționară a omului, la înobilizarea ființei umane. Actul critic este considerat, în documentele de partid, solidar cu cel artistic. Era firesc, deci, ca la primul punct pe ordinea de zi a Colocviului nostru să figureze sarcinile criticii de teatru, în lumina Congresului al XII-lea al P.C.R.

Referindu-ne la devenirea criticii teatrale, în ultimii ani, avem dreptul să afirmăm că aceasta a cunoscut o remarcabilă dezvoltare. Critica teatrală și-a precizat statutul ; și-a conturat mai ferm obiectivele, și-a lărgit aria de investigație la geografia teatrală a întregii țări și la fenomenul teatrului de amatori. Și-a verificat, sporit și perfecționat instrumentele, și-a întărit forțele cu condeie tinere, a înregistrat realizări globale și succese individuale remarcabile. Urmărind mai consecvent și mai aplicat valoarea actului artistic, caracterul său militant, critica însăși a devenit expresia unei angajări politice mai viguroase și și-a mărit eficiența.

Prin cuvîntul scris cu competență și fervoare, critica și-a consolidat *funcția de direcție* și, mai ales, și-a valorificat *funcția de animator al teatrului* ; precum și aceea de intermediar al comunicării fertile dintre arte și de stimulator al dialogului cu publicul. Exerțindu-se din ce în ce mai incontestabil aici și acum, critica s-a transformat în *ferment al vieții teatrale*.

Confruntînd activitatea criticii de teatru cu sarcinile ce-i stau în față, în chip direct sau implicit, rezultă că prima noastră sarcină este intensificarea acestei activități, așa încît să putem vorbi de un adevărat *salt calitativ*. Este momentul

Urmărind dezbaterile

L a a VI-a sa ediție, Colocviul republican al criticilor de teatru a reunit peste 60 de participanți : cronicari dramatice de la publicațiile centrale, reviste de cultură și gazete județene, istorici, esteticieni, profesori ai Institutului de artă teatrală și cinematografică „I. L. Caragiale”, studenți, actori participanți la Gala națională a recitalurilor dramatice, care se desfășura concomitent. Colocviul și-a propus, ca prin-

cipală temă a dezbaterilor, „Critica în sprijinul politicii teatrale”. Coordonate de biroul secției de critică a A.T.M., discuțiile s-au sprijinit pe cinci referate : „Sarcinile criticii de teatru în lumina documentelor Congresului al XII-lea al P.C.R.” — referat principal, susținut de Natalia Stancu ; „Cum se reflectă viața teatrală în ziarele și revistele din orașele cu teatre naționale” — Stelian Vasilescu ; „Viața teatrală brașoveană în ziarele și re-

să ne preocupe într-o măsură mult mai mare *valoarea îndrumării* pe care o exercită efectiv asupra artei și, totodată, *eficiența reală a acestei îndrumări*.

Problema fundamentală rămâne cea a demnității teatrului, a *locului său în societate*, a influenței pe care poate s-o exercite asupra oamenilor. Una este să amuzi, să distrezi, să bucuri ochiul și urechea, să ajuți omul să evadeze în „maginar, în vis, în lumi exotice, în false probleme — și alta înseamnă să fii o *forță vitală a lumii căreia îi aparțin spectatorii* și, reacționând la întrebările arzătoare suscitate de existența individului în societate, să determini, la spectator, reflecția și adoptarea unei atitudini active, în raport cu condiția sa.

Bogăția rețelei teatrale a unei țări, deschiderea repertoriului, amplitudinea lui tematică, varietatea speciilor dramatice, forța tradiției, vitalitatea și legitimitatea experimentului, nivelul artei actoricești, poziția și personalitatea regiei, virtuțile de semnificare ale scenografiei, tipul și evoluția conceptelor teatrale țin, ca să zic așa, de domeniul libertății. Și e de dorit ca, dacă nu toate (ceea ce e utopic), cât mai multe dintre căile acestei libertăți să fie explorate energic, cu cât mai multă fantezie, într-un chip cit mai creator. Sub acest aspect, desigur, putem visa și avem dreptul să sperăm și obligația de a contribui la multiple înfăptuiri.

Există și un domeniu al dezvoltării teatrului care ține de tărîmul necesității. Este vorba — ca să folosim o terminologie comună tuturor proiectelor noastre de dezvoltare (economică, științifică, social-politică) — despre *eficiență*. Și în domeniul activității spirituale, eficiența trebuie raportată, în primă și mai ales în ultimă instanță, la *calitate*. Principalii „indicatori” ai eficienței și calității teatrului românesc de azi — și, cu atât mai mult, ai celui de mîine — îmi par a fi (într-un echilibru care, știm, e fragil) *miza actului teatral și valoarea constructivă a mesajului său*.

După opinia mea, șansa teatrului depinde de valoarea dramaturgiei (indiferent de formele ei viitoare) : de calitatea ei literară, de fondul ei moral, de măsura în care face să vibreze coardele sufletești. Hotărîtoare e dramaturgia de actualitate. Și, dacă, într-un viitor mai îndepărtat sau mai apropiat, acestei dramaturgii îi va reveni misiunea de a dezbate statutul existențial al omului, oferind răgazului de care acesta va dispune din ce în ce mai mult temeuri de meditație filozofică, forța teatrului românesc, aici și acum, rezidă în semnificațiile sale ideologice, precum și în implicarea în actualitatea social-politică.

Această implicare se exprimă în autenticitatea și vitalitatea întrebărilor lansate peste rampă, în caracterul semnificativ al conflictului dramatic, al problemelor de conștiință, supuse dezbaterii publice. Pentru ca teatrul românesc să-și îndeplinească această misiune, critica va trebui să continue lupta începută, cu nobilă înverșunare, în anii socialismului, și cu deosebire de la Congresul al IX-lea al P.C.R., pledînd pentru explorarea realității, împotriva anumitor reprezentări șablonarde, a modurilor false de a o reflecta. Depășind factologia, dezvoltînd sensul unor înțeștări și neliniști vremelnice, teatrul se va ridica deasupra datării și localizării, va atinge semnificații general-umane și-și va împlini aspirația firească spre eternitate și universalitate.

„C u toate realizările, avem încă multe de făcut pentru a da strălucirea cuvenită literaturii și artelei, pentru a crea opere demne de marea epopee constructivă pe care o înfăptuiește poporul nostru”, se spune în Raportul Comitetului Central la Congresul al XII-lea al P.C.R.

Aceste imperative consolidează, totodată, statutul profesional al criticii, ne îmbărbătează în lupta cu diverse prejudecăți și presiuni extraestetice. Nu mai discut împrejurările în care „despre Național” sau „despre teatrul din orașul

vistele orașului” — Ermil Rădulescu ; „Cum se reflectă viața teatrală din orașele moldovene în presa locală” — George Genoiu ; „Cum se reflectă cronică dramatică în viața teatrului băcăuan” — Carol Isac. Discuțiile au fost ample, aprofundate, confruntările de opinii, deosebit de animate, cu aplicații concrete la viața teatrală a orașelor noastre, la raporturile dintre scenă și critică.

Într-un succint cuvînt introductiv, criticul Valentin Silvestru a făcut o trecere în revistă a preocupărilor criticii noastre dramatice, tot mai implicată în destinul teatrului românesc. Testul esențial al criticului îl constituie sensibilitatea manifestată față de spectacolul novator și curajul cu care sprijină dezvoltarea unei arte puternic ancorate în actualitate. Starea criticii poate fi analizată numai în
(Continuare la pag. 19)

nostru“. *nihil, nisi bene*, vorba proverbului, deși — tocmai asta se uită — avem de-a face cu organisme vii, perfectibile. Nu mai discut momentele noastre de lășitate și oboseală. Nu discut nici cazul în care judecării de gust a cutărui critic nu-i lipsește altceva decât bunul-gust. (Dealtfel, noi stăm aici excepțional, în comparație cu critica de film !) Nu discut nici tendințele de a copia modelele ilustre ale criticii literare și de a înălța construcții impresioniste și fanteziste, pe care nimic nu le acoperă mai mult de ridicol decât confruntarea cu realitatea spectacolului. Aș atrage atenția, însă, asupra situațiilor de falsă conștiință, în care anumite prejudecăți sînt, ca să zic așa, liber consimțite și adînc înrădăcinate în noi. Așa, de pildă, prejudecata cantității și a noutății. Dacă sîntem sinceri, trebuie să recunoaștem că „steagurile“ noilor piese, spectacole etc., se numără nu numai la... „Primărie“. Le agităm și noi, uneori excesiv, și fără a avea argumente convingătoare.

De asemenea : prejudecata teatrală. Uneori, sîntem puși în situația de a vedea cum sînt recomandate și impuse atenției publicului piese cu teme importante, nule din punct de vedere artistic. Nu o dată, noi înșine sîntem atît de însetați de autenticitate încît credim lucrări care au atare calități, uitînd să mai cîntărim și caratele artistice. Fapt care, la transpunerea scenică și la confruntarea cu publicul, se simte...

Se vorbește adesea despre kitsch în artă. Există însă și o înțelegere de tip kitsch a artei : spectatorul, asemenea unui erou al lui Papini, reține din operă doar o parte, uneori periferică, a subiectului, nu și semnificațiile lui, nu și mesajul, la nivelul totalității operei.

Lupta criticului pentru eficiența politico-educativă a artei trebuie să se dea atît în planul desăvîrșirii ei artistice, cît și în acela al receptării ei, integrate valorilor culturii : al receptării inteligente, pătrunzătoare, angajate și angajante, în lumina filozofiei marxiste ; al receptării sensibil-emoționale.

Mi se pare incontestabil că azi, la noi, critica de teatru este solidară în a încerca o valorizare a artei actuale a teatrului în perspectiva concepției materialist-dialectice.

Nesatisfăcătoare este, uneori, calitatea descifrării și relevării *particularităților* estetice ale operei ; susținerea unor principii fundamentale se limitează, nu o dată, la repetarea aceluiași generalități. Implicit, nu se denunță suficient lipsa de specific, de individualitate. Criticii ar trebui să participe cu mai multă personalitate la redefinirea plăcerii în arta socialistă. Asistăm la un moment în care plăcerea estetică se corelează cu aceea a cunoașterii existenței prin artă. Voluptatea purei contemplații e din ce în ce mai mult concurată de o voluptate superioară, rezultat al „jocului secund“ al meditației...

Ironizînd dominația criteriului noutății în artă, arătînd că acesta a devenit o marcă de calitate, Mikel Dufrenne spunea că, pentru toți cei care se vor experți în artă, fără să fie, *singurul criteriu al gustului este noutatea*.

Noutatea „avant toute chose“ și „à tout prix“ este, desigur, o eroare. Dar tot o eroare este și ignorarea nevoii de schimbare și de varietate, ca o nevoie lăuntrică a artei, a artelor, și ca o cerință a relației cu publicul.

Îndrăznesc să afirm că indicele de noutate și de diversitate al dramaturgiei românești și al artei spectacolului românesc este încă scăzut — fapt care ar trebui să stea mai insistent în virful peniței critice.

Faptul acesta mi se pare cel puțin de două ori păgubitor. Mai întii, pentru arta teatrului — imobilismul ei (desigur, relativ) fiind în dezacord cu înnoirea substanțială a conținuturilor pe care le reflectă, cu procesualitatea dinamică a fenomenelor social-politice, cu modul în care, sub semnul umanismului socialist, este investigat omul, de către știință ori de către celelalte arte. Simptomele cele mai evidente ale lipsei de noutate sînt schema, în dramaturgie, și maniera, mimetismul, în regie și în arta actorului ; ele se manifestă și în cazul unor talente autentice.

Insuficienta diversitate a tipurilor de dramă și a tipurilor de spectacol se repercutează și asupra relației teatrului cu publicul, diminuîndu-se aria pe care scena își poate acoperi misiunea politico-educativă. Inseși modalitățile de teatru politic exploreate în instituțiile profesioniste sînt destul de puține ; o experiență

interesantă, în acest sens, este aceea a amatorilor, cu deosebire a formațiilor studențești.

Amintesc, tot la capitolul diversității, penuria de comedii.

Aș propune, în loc de încheiere, să meditam asupra a două opinii. Una aparține lui André Malraux, care spunea: „Prestigiul criticii este dat, mai mult decât de consensul ei cu arta, de consensul ei cu existența”. Cealaltă, semnată Peter Brook, susține: „Criticul va vorbi, cel mai adevărat, în numele publicului, cînd se va simți angajat în lumea *exterioară*, nu mai puțin decât în propria sa meserie”.

(Continuare de la pag. 17)

raport cu cerințele societății; în acest context, rolul major și primordial îl are conștiința criticilor, care trebuie să elimine din propriile rînduri mediocritatea și factorii de inhibiție. Străbatem o stațiune, în general, mediocră; cu atît mai mult, se impune o autoanaliză severă a activității criticii, autoanaliză din care se exclude, de la sine, spiritul conformist, concesiv.

Referindu-se la aspectele „de breaslă” ale activității criticii, dramaturgul Theodor Mănescu, redactor-șef adjunct al revistei „Teatrul”, a remarcat absența articolelor de confruntare, ca și lipsa de combativitate a criticii față de unele fenomene de regres în mișcarea teatrală. Subliniind că unirea criticilor în lupta pentru țeluri majore nu duce la uniformizare, la despersonalizare, vorbitorul a arătat că scopul esențial al criticii este, trebuie să fie afirmarea valorilor, descurajarea nonvalorilor. Șansa teatrului românesc o constituie dramaturgia românească; aceasta nu este însă suficient înregistrată de critică, nu avem încă studii de sinteză, analize comparative, nu se practică o critică axiologică fermă. Dramaturgul a combătut, de asemenea, unele metode învechite, care renasc, cîteodată, în practica criticilor — escamotarea realității, înlocuirea principialității cu criteriul oportuniste.

Despre tendințele conservatoare ale unei părți a criticii a vorbit Val Condurache, secretar literar la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași; el a spus, printre altele, că avem nevoie de o critică dinamică, în consens cu spiritul modern al teatrului de astăzi, o critică informată și receptivă, care să propulzeze în arta spectacolului de teatru ideile și ritmul epocii. Critica trebuie să se plaseze în avangarda politicii teatrale, avînd o funcție prospectivă — a subliniat Doina Uricariu, secretar literar al Teatrului „Ion Vasilescu”. Combaterea primejdiei pe care o reprezintă stagnarea constituie sarcina urgentă și esențială a criticului.

Substanțiale delimitări de principiu a făcut profesorul universitar Horia Delea-

nu, între sfera cronicii dramatice și cea a criticii. Funcțiile acestora diferă, dar există un consens privind obiectivul final. Nimic mai nefiresc decât uniformizarea opiniilor. Criticii trebuie să militeze pentru diversitatea opiniilor. În cuvîntul său, criticul Mircea Ghițulescu s-a referit, printre altele, la aspectul „standardizării”, la o anumită lipsă de varietate a stilurilor în critică. Pe alt plan apare evidentă, în același timp, precaritatea programului de politică teatrală al criticii, „lipsa de program fiind prezentată ca un program teatral”. Criticul clujean a insistat asupra necesității angajării mai profunde a criticii în problematica de politică culturală. Criticul Constantin Paiu, de la Studioul de radioteleviziune din Iași, a făcut precizări în legătură cu stilul criticii. La aspecte ce țin de practica cronicarului dramatic s-a referit și Antoaneta C. Iordach. „Nevoia de a interveni” este, în opinia criticului de la revista „Orizont”, resortul vital care impune actual critic în ansamblul fenomenului teatral actual.

O interesantă perspectivă sociologică a propus dezbaterilor Emanoil Enghel, instructor în Consiliul Culturii și Educației Socialiste. El s-a ocupat de unele teorii sociologice cu privire la raporturile dintre teatru și public. Publicul *marcat* și publicul *atras* de mesaj formează, în prezent, cele două mari categorii ale spectatorilor de teatru. După cum a constatat cercetătorul de renume mondial Abraham Moles, influența asupra publicului este legată de intercondiționarea ideologică, curentelor literare-artistice, criticii și liderilor de opinie. Rolul criticii este important și el devine tot mai complex pe măsură ce crește nivelul de receptare al publicului larg. Cu privire la Colocviu, vorbitorul a considerat că se cere ca acesta să fie instituționalizat, ca o formă superioară de perfecționare a criticilor, cuprinzîndu-i și pe cei care se ocupă de cronicile teatrale la gazetele județene.

Conf. univ. Ioana Mărgineanu, de la I.A.T.C., a formulat o serie de considerații privind dimensiunea sociologică și psihologică a criticii în realizarea siste-